

Den økonomiske og monetære union

Av Håvard Holden, Senterungdommen

Innledning

Tross stor folkelig motstand, har EU innført felles mynt (Euro), og etablert den økonomiske og monetære union. Tanken om et samarbeid eksisterte lenge før 1991. De første visjoner om en økonomisk og monetær union fra EU-kommisjonens side går faktisk helt tilbake til 1962, men det var først i Maastricht-traktaten (1991) at dette samarbeidet ble stadfestet og realisert. Målet med et slikt samarbeid var å sikre prisstabilitet og dermed lav inflasjon. Dessuten ble det jo enklere for næringslivet å handle på tvers av landegrensene, og næringslivet tjener jo på å være knyttet opp mot en solid valuta. Det skaper stabilitet, ikke minst med tanke på å forebygge valutaspekulasjon. Men hvorfor sa Storbritannia, Danmark og Sverige nei til et slikt samarbeid? En skulle nesten tro at det var fordelaktig for dem siden de var medlem av EU. Et poeng kan kanskje være at folk vil holde fast på sine pund og kroner av nostalgiske årsaker. Sedler og mynter er jo og i høy grad nasjonale symboler, de skaper identitet. Men det ligger nok òg andre argumenter i bunn som veier tyngre enn dette.

Maastricht-traktaten

”EF har vært et marked, nå blir det for alvor en stat”. Det var nok mange som påstod dette da 12 stats- og regjeringssjefer samlet seg til et toppmøte i Maastricht. Det var her de gikk fra et felleskap (EF) til union (EU). Maastricht-traktaten befestet språkbruken omkring EUs tre søyler. Traktaten la opp til at EU skulle utvikle seg til en økonomisk og monetær union med felles valuta og sentralbank, og sammen med tollunion, landbruk, fiske og alt annet som går under det indre markedet, kom dette under søyle 1 i traktaten. Søyle 2 omfattet EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, og søyle 3 omfattet politi- og justissamarbeid og innvandringspolitikk.

Midlene for å oppnå økonomisk og sosial vekst, som omfattet søyle 1, var å etablere et område uten indre grenser. Fri markedsøkonomi var kjernen i traktaten. Det ble etablert en fri flyt innenfor det indre markedet gjennom opphevelse av toll og andre restriksjoner for inn- og utførsel av varer mellom medlemslandene. En fjernet hindringer for fri bevegelse av varer, personer, tjenesteytelser og kapital som blir omtalt som ”fire friheter”. Det ble innført penge- og valutapolitikk med prisstabilitet, og det ble opprettet et europeisk system av sentralbanker (ESCB) og en europeisk sentralbank (ECB), som skal fastsette rente- og valutapolitikken for EU-landene.

Konvergenskriteriene

For å sikre at pengeunionen bare skulle omfatte land som hadde oppnådd tilstrekkelig sammenfall i prisstignings-, valutakurs-, og renteutvikling, og en rimelig balanse i de offentlige budsjettene, måtte landene som skulle bli medlem av ØMU oppfylle konvergenskriterier som ble satt. Overvåkingen av at disse konvergenskriteriene ble holdt, ble overlatt til kommisjonen og "Det europeiske monetære institutt" (EMI). De skulle da gi sin beretning om landene oppfyller kriteriene til Rådet, som med kvalifisert flertall gir anbefaling til det Europeiske råd (stats- og regjeringssjefer). Det Europeiske rådet skulle så med kvalifisert flertall ta stilling til om medlemslandene oppfylte kravene, om det var hensiktsmessig å starte et valutasamarbeid, og de skulle også fastsette dato for når dette skulle bli innført. Som vi kan se er hele denne beslutningsprosessen lagt til overnasjonale organ. De fire konvergenskriteriene som skulle oppfylles var:

- Den gjennomsnittlige prisstigningen over det siste året skal ikke være mer enn 1 ½ prosentpoeng høyere enn de tre medlemslandene med lavest prisstigning
- Det gjennomsnittlige rentenivået over det siste året skal ikke være mer enn 2 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for de tre medlemslandene som har lavest prisstigning
- Landet skal ha deltatt i EUs fastkursmekanisme ERM med normale svingningsmarginer i den siste toårsperioden, uten å ha devaluert
- Budsjettunderskuddet til et medlemsland skal ikke overskride 3 % av BNP, og bruttogjelden i offentlig forvaltning skal ikke være mer enn 60 % av BNP.

EMIs konvergensrapport bestemte altså hvilke land som hadde oppfylt kravene. Det var viktig å få ned den offentlige gjeldsandelen, slik at land ble mindre sårbare for økninger i rentenivået. Fristen for innføringen av felles valuta ble først satt til 1997, men tallene viste at kravene ikke var tilfredstilt, men at tendensen var avtakende. De største avvikene fra referanseverdien var i offentlig bruttogjeld, der Belgia og Italia hadde mer enn 120 %. Derfor ble innføringen av en felles valuta utsatt til 1. januar 1999, og tre år etter, altså 1. januar 2002, ble euromynte og -sedler introdusert.

Budsjettdisiplin

I traktaten ble det fastslått visse sentrale prinsipper, og det gjelder særlig prinsippet om prisstabilitet og om en åpen markedsøkonomi med fri konkurranse. For å holde en prisstabilitet og en stabil valutakurs, kan det for eksempel ikke tillates at inflasjon (prisstigning) forringer verdien av mynten. Medlemslandene må derfor holde prisutviklingen under kontroll. Det ble innført en budsjettdisiplin med presise referanseverdier. Landene er forpliktet til å holde budsjettunderskuddene under 3 % av brutto nasjonalprodukt (BNP), og de må holde seg under 60 % i offentlig gjeld av BNP i markedspriser.

Ved å følge disse kravene om budsjettdisiplin og konvergenskriteriene mister det enkelte land muligheten til å bruke finanspolitiske virkemidler for å bekjempe arbeidsløshet og nedgangskonjunktur. ØMU kan virke som ei tvangstrøye der styresmaktene prøver å motvirke stor arbeidsløshet. I en slik situasjon med høy arbeidsløshet kan det være lurt å gå med et

budsjettunderskudd som overgår de 3 % som er satt i konvergenskriteriene. På den måten får landet i gang den økonomiske aktiviteten, det blir en større sysselsetting og arbeidsløsheten går ned.

Selv om EU-landene ikke har lov til dette, syndes det. Tyskland, Frankrike og Portugal har hatt budsjettunderskudd som har vært mer enn 3 % av BNP de tre siste årene. Normalt skulle disse landene fått straffesanksjoner, men EU våger ikke å utfordre Frankrike og Tyskland som er to av stormaktene i EU. Dessuten har EU-kommisjonens leder, Romano Prodi, karakterisert reglene om grenser for budsjettunderskuddet som idiotisk stive. Det er Kommisjonen som eventuelt skal innføre straffesanksjoner mot land som synder. En annen ting som kan virke litt paradoksalt er at Tyskland var sterkeste pådriver for innføring av Euro, og nå møter de seg selv i døren.

En annen konsekvens av at landene må følge de satte krav, er at det skjer en gradvis avvikling av den offentlige velferden til fordel for et mer privatisert velferdssystem, regjeringen er tvunget til å skille ut og privatisere for å spare på de offentlige budsjetter.

Fasene i ØMU

Som følge av den økonomiske og monetære union har det vært ført en stram økonomisk politikk i alle EU-landene. ØMU består egentlig av tre faser, men det er de såkalte konvergenskriteriene som er nevnt ovenfor som da er helt sentrale i forhold til det enkelte lands økonomiske politikk.

Den første fasen innebærer at EU-landene skal samordne deres økonomiske politikk. Samtidig skal landene gjensidig overvåke hverandres økonomier for å sikre en ensartet utvikling. Det ble også stilt krav til at landene skulle delta i EUs fastkursmekanisme ERM, som var fra 1992 til 1994.

Overgangen til den andre fasen skjedde 1. januar 1994. I denne skal EU-landene følge faste mål – konvergenskriterier - for den økonomiske politikken, disse er beskrevet før i artikkelen.

For å kunne delta i ØMUs tredje og siste fase, som innebærer en fastlåsing av landets valutakurser i forhold til den felles mynt, euro, må det enkelte land altså leve opp til disse kravene.

Den europeiske sentralbanken

En har tidligere sett at medlemslandene mister muligheten til å bruke finans- og pengepolitiske virkemidler. En slik avpolitisering av politikken blir også videreført i bestemmelsene om den monetære politikk. Det ble etablert et europeisk system av sentralbanker (ESCB) og en europeisk sentralbank (ECB).

Den europeiske sentralbankens ledelse består av ECBs direksjon og sentralbanksjefene i medlemslandene, i alt 18 styrerepresentanter. ECBs direksjon består av seks personer med høyt omdømme og faglig bakgrunn. Dette ekspertorganet utnevnes etter felles overenskomst mellom medlemslandenes regjeringer, og velges for en periode på 8 år.

Til forskjell fra Norges Bank, som skal virke innenfor de retningslinjer som er fastlagt av politiske myndigheter, og som er direkte politisk styrt, har ikke ECB noe kontrollorgan som

overvåker maktutøvelsen. Det er formulert eksplisitte prinsipper om sentralbankens uavhengige stilling: *”Under utøvelsen av gjennomførelsen av de oppgaver og plikter, som de har fått pålagt av traktaten og ESCB-statutten må verken ECB, nasjonale sentralbanker eller medlemmene av disse besluttede organer, søke eller motta instruksjoner fra fellesskapsinstitusjoner, organ fra medlemslandenes regjeringer eller fra noen annen side”* ECB fastsetter rente- og valutapolitikken for de deltagende 12 EU-landene. Danmark, Sverige og Storbritannia er ikke med. Sentralbankens viktigste oppgave er å sikre prisstabilitet, og dermed lav inflasjon. Det er urealistisk at den samme renten skal kunne være den riktige for irsk økonomi i kraftig vekst og en tysk økonomi, der veksten nesten er stagnert. Dessuten er det paradoksalt at det organet som er ansvarlig for EUs rente- og valutapolitikk, også skal være med på å sikre at euro-landene overholder konvergenskriteriene. Konvergenskriteriene legger jo voldsom begrensning på det enkelte lands mulighet til å føre en selvstendig økonomisk politikk.

Norge - et annerledes land

Problemet for Norge er at norsk økonomi skiller seg mye fra økonomien i EU. Norge har en typisk råvareøkonomi som i stor grad er basert på eksport av fisk, olje, metaller og papir. Derfor er norsk økonomi knyttet til råvareprisene på verdensmarkedet. Når disse er høye går norsk økonomi godt.

Tilfellet for EU er det motsatte. De fleste av EU-landene har en økonomi som innebærer videreformidling av råvarer. Mange av EU-landene importerer mye av oljen fra Norge, det er klart at de er tjent med at råvareprisene er lave. Situasjonen blir da at når norsk økonomi går godt går økonomien dårlig i EU, og omvendt, Norge vil ha en annen konjunkturutvikling enn resten av EU-landene. Det fører til at norsk økonomi ofte har behov for andre finanspolitiske grep enn EU-landene. Dersom Norge var medlem av ØMU ville det være umulig å føre en slik politikk. Et annet poeng er at valutaen fjerner ytterligere kostnadshinder for fri flyt av varer og tjenester. Dette vil føre til økt konkurranse og lavere priser.

Konklusjon

Euroen er neppe et fornuftig tiltak for å fremme folks økonomi og velferd. Som vi har sett har den økonomiske og monetære union skapt problem for land som sliter med nedgangskonjunktur og arbeidsløshet, landene har rett og slett ikke rom for å ta viktig grep som kan bedre økonomien. Det vil hele tiden være ulikheter mellom land, noen er i vekst andre i fall, det er derfor urealistisk å ha den samme rente- og prisutvikling. Euroen er innført mest av politiske grunner, som viktigste byggekloss i unionen. Euroen tvinger fram samordning av økonomisk politikk og kan oppfattes som et stort steg frem mot *”Europas forente stater”*.